

VIII. L E V É L.

*Költ Komáromban, Mind Sz. Havának
28. Napján.*

*Második Maximilián' Római Tsászárnak
Schwendi Lázárhoz írt emlékezetre
méltó Levele.*

Hogy mind a' Reformatio Idejében, mind pedig annakutánna a' Római Katholikusok között találkoztak legyen olyanok, a' kik a' Protestánfokon véghez vitt üldözéseket, kárhoztatták, arra fokféle példánk vagynak. Elég lészen most erre a' dologra azt a' valóban nevezetes Levelet előhozni, mellyet írt II. Maximilián Római Tsászár halála előtt mint egy két esztendővel, Schwendi Lázárnak, és a' melly arra való nézve is, mivel ebből ennek az Isten-felő Tsászárnak kegyes szíve ki-tetszik, meg-érdemli, hogy minden Ekklesiái Historiákban helyet találjon. — A' Levélnek foglalata ez:

Kedves Schwendim!

Hozzám küldött Leveledet vettem, és olvastam. — Az én erőtelenfégyemen való

H

ba-

bánatod és epekedésed engemet igen érzékenyít, mivel tudom, hogy ezek az indulatok egy tiszta ízvből származnak. — A' mindenható Isten, a' kinek kezében vagyon minden; tselekedjen úgy velem, a' mint neki tetszik. — Mindenért, a' mi rajtam esik, tisztelem ötet, mert egyedül tsak Ő tudja, a' mi nékem hasznomra, vagy ártalomra vagyon. — Az ő akaratjának magamat alája adom, mert e' Világi dolgokban kevés gyönyörűséget vagy nyúgodalmat találunk, és hűségtelenfégnél és hamisságnál egyebet benne nem lehet tapasztalni. — Az Isten könyörüljön rajtunk, 's fordítsa-el e' gondot a' Keresztényfégtől! — Bizonyára, ha a' jelen való Időnek állapotját elgondoljuk, szi te az embernek elfét vesztet. — Istennek halála! már kezdek egészlé-gemben jobbúlni, és bottal járkálni.

Azt a' barbarushoz illő kegyetlenséget, melly ízerént a' Frantzok a' Hugonották' Fejekkel az Admirállal (tengeri fő Hajos Vezzerrel) és annak követőjével bántak, nem hagyhatom helyben; és szinte kéz szívem annak az Újlágnak hallására el-olvadni, hogy az én Sógorom (IX-dik Károly a' Frantzia Orizági Király) abban az irtóztató véres fördőben meg-egygyezett. * Ámbár tudom, hogy
 má-

* A véres iördön éttetik itt az ugy nevezett Párisi Lakodalom, melly 1572-dik Elztendoben Augustusnak 24-dik napján történt. —

máfoknak több részek vagyon az Uralkodásban, mint néki, mindazáltal e' nagy gonofzágot még is leg-kevésbbé is nem ment-hetem. Adta volna Isten, hogy ő én tölem tanátsot kérdett volna, jobbat tanátsoltam volna nékie, és az e' féle gondolatot vagy igyekezetét soha helyben nem hagyta volna. — Ez ő néki egy olyan motsok, a' mellyet ő alig ha valaha ki-törölhet. — Az Isten botsásfon-meg azoknak, a' kiknek ebben a' tselekedetben részek vagyon: félek, hogy idővel a' költsön helyett ők is költsönt vesznek. — Okofan szóltál, mikor azt mon-dottad, hogy a' Vallásbéli dolgot fegyver nélkül kellesfék el-igazítani. —

A' ki a' Virtusnak és Isteni félelemnek tsak egy szikrátskájával bír, vagy a' kiben a' békeféségnek és egygyesféségnek leg-kisfőbb fzeretete vagyon, az e' féléket jóvá nem hagyhatja.

Jésus Kristus és az ő Apostoli minket másképpen tanítottak. — Nem vólt nekik femmi más fegyverek, hanem tsak az ő nyel-vek, és tsak az Istén' Befzédéből igyekeztek meg-gyözni. —

Minékünk az ő nyomdokaikat kell kö-vetnünk, mint ők is a' Kristus' példáját kö-vették. — A' hozfszas tapasztalásból meg kellett volna ezeknek az erőszakoskodó Em-bereknek a' felől gyözettetni, hogy a' víz-

szá-vonásokat kinzás által nem lehessen elvégezni, és hogy ez olyan nyavalya, melyet metszés, és Orvosi kés által nem lehet meg-gyógyítani. — Egy szóval ezek az erőszakos eszközök énnékem egy-átallyában nem tetzzenek, és azokat mind-addig helyben nem hagyhatom, míg az Isten eszemet meg-tartja. —

Nem akarom tőled el-titkolni, hogy némelly vakmerő hazugok, nem írtóztak állítani, hogy ez a' Pári'si vér-ferdő, melyet a' Frantzok a' Hugonottákon vittek véghez, az én tudtommal és akaratommal történt légyen. — De az Istent hívom tanúbizonyságnak, hogy e' részben igazságtalanul bánnak vélem. — Az e' féle hamis vádlások nem újak. — Az előtt is tárgynál voltam nékiek ki-tétetve. — Az Istenre hagyom a' bozfszá állást, ha szükfégésnek találja. —

A' mi Alsó-Német-Országot (*Niederland*) illeti, azt az erőszakot sem hagyhatom jóvá, a' melly ottan tétettetik. —

Sőt inkább emlékezem reá, hogy én e' felől a' Spanyol Országai Királynak gyakorta írtam, és ő néki az engedelmesféget javasoltam. De a' Spanyol tanátsnak ő nála nagyobb ereje volt. És végtére most véfzik éfzre, melly tsalárdok voltak azok a' tselekedetnek regulái mellyeket választottak

tak

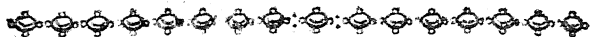
tak, és hogy a' meg történt gonosznak, ön-
nön magok légyenek okaik. Az én tanátsom
leg-hasznosabb lett volna. —

Én azt óhajtottam, hogy ők, azoknak
a' szép tartományoknak el-pufztításokat el-
távoztassák. — És jóllehet az én értelmem
nem halgattatott-meg, mindazáltal még is
nem szünök-meg ugyan azt tanátsolni. —
Adná Isten, hogy valami foganija lenne,
és a' Spanyolokat ezektől az erőszakos efz-
közöktől meg-tartóztathatná. — Mind ezek,
mind a' Frantzok ám tselekedjenek ebben a'
dologban úgy, a' mint nekik jónak látszik;
de tudják-meg, hogy az ő tselekedeteikről
valamikor az Istennek számot fognak adni.

Az Istennek segítségé által igyekezni
fogok, betsületes és Keresztényi efzközök-
höz nyúlni, mert én el-hittem, hogy az Is-
ten engemet abban az állapotban helyhez-
tet, hogy az ő tiszteletét elébb mozdíthas-
sam, és az én tanátsommal és tselekedetem-
mel az emberi nemzetségnek használhasfak.

Erre vígyázzván, meg-útálom e' gonosz-
szal és romlottsággal tellyes Világot. — Is-
tennek ajánlak, — a' kinek efedezem,
hogy mindeneket az Kereszténységnek javá-
ra, és az embereknek hasznokra fordítson.
— Bétsben, Februáriusnak 22-dik Napján.
1574. Elztend. — Maximilian.

T. S.

A' melly Ánglus, Frantzia vagy Német Utazók Olasz Országban utaztak, azt gyalázzák benne, hogy az egész Országban nem találtatik egy valamire való Könyv-áros, vagy *Olvásó Kabinét*, — Hát ha Magyar Országot be-járnak, mit ítélnének felőle e' részben, mikor itt leg-alább Magyart egygyet sem találnának? — Sajnálni lehet, hogy Hazánk-nak nagyobb Városáiban, Budán, Debreczenben, Miskóltzon, Ketskeméten, Kolosváron és egyébütt, némelly tehetős Hazafi-jak erre a' nemes és hasznos kereskedeésre nem adják magokat. Annyival inkább lehet azon tsu lálkozni, hogy a' Felsőleges Tsá-fzar, a' ki a' maga Jobbagyait örömet vi-lágosítani kívánja, már ez előtt három esztendőkkel egész Birodalmában ki-hírdettette, hogy valamint tejet minden háznál szabad árúlni: úgy szintén Könyveket is, akár kötetlenek, akár köttettek légyenek azok, minden Jobbagyainak minden ki-fogás nélkül szabad árúlni, tsak hogy azok a' Censúra al-tal meg-tíltatott Könyvek ne légyenek. — Valamíg némelly jó és tehetős Hazafi-jak, Kalmárok, Könyv-kötők, vagy mások, ezt nagyobb Városainkban el nem kezdik, ad-dig nehezen fog bóldogúlni Literáturánk: mert ha a' Német Könyv-árosokhoz bé-adat-tat-

tatnak is a' Magyar Könyvek, tsak nem úgy járnak ott, mint azok a' tévclgő falusi borjúk, a' kik a' Varos gulyájába botorkáznak. — Német Országban nem mehet az ember egy nagy Varosba is, mellyben egy két Könyv-áros ne legyen, a' kiknél öt hat ezer Könyv mindég kézfzen vagyon. Londonban *Belle* Könyv-árosnak van száz ezerig való külömböző Könyve, többnyire pedig mind szépen bé-kötve, hogy a' vevők Könyv-kötő után ne várakozzanak, hanem egyfzeriben az olvasáshoz kezdhesfenek. — Maga ezerenként kötteti-bé, 's azután pedig a' vevőknek jutalmasan adja. Így bódosítja más Nemzet a' maga Literaturáját, tsak mi Magyarok nem akarjuk elő mozdítani a' magunkét. — Nagy dítséretet érdemehének Hazánktól azok is, a' kik Könyv-nyomtató műhelyeket állítanának-fel, kivált Berod és Gömör Vármegyékben, a' hol számos Papiros-malmok találtak. —

A ki a' maga indulatin uralodik, erősebb annál, a' ki Vdrakat véjzen-meg.

Hogy ama' halhatatlan Loudon, a' mi híres Eleinknek sok véreket bé-ivó *Nandor-fejérvádrát* kevés vérnek ki-ontásával mindnyájunknak örömeinkre Oktobernek 8-dik napján szerezéséfen meg-vette, azt minde-

nek tudják: de hogy ez az igazi Keresztyén Vitéz fokkal nagyobb lélekkel bírjon, hogy sem mint abban az irigység helyt találhatna, hogy a' másoknak betségnek le-romlott hantjain, soha a' magáját építeni nem igyekezte, egy szóval, hogy ez az erős Váraknak meg-vevőjök a' maga indulatán is tudjon uralkodni, szabad légyen annak bizonyfágára tsak e' következendőt említeni. Mikor Feldmarsal Gróf Hadiknak viszfza térése után a' Kórmányt kezeibe vette, az öszve gyült Generálisokhoz e' szókat intézte:

„ Uraim, ne gondolják Kegyelmetek, hogy
 „ én a' Feldmarsal Hadik Plánumatól leg-
 „ kissebb részben is el-távozzam. A' sze-
 „ rént akarom én Isten' segedelmével Bel-
 „ grádot meg-venni, 's további dolgaimat
 „ folytatni. Sokkal bőltsebben van az ki-
 „ dolgozva, hogy sem mint leg-kissebbet
 „ is kellene változtatnom rajta. „ — — —

Be ritka az ilyen nemes szív a' mai Világban!!
 — Valóban minden igazán Bőltsek előtt na-
 gyobb dítséretet nyert magának Loudon e'
 szókkal, mint azzal, hogy Belgrádot meg-
 vette! — —

Ama' Márs Táborában meg-öszült ha-
 dí Vitéz 's kedves Hazánkfiya Meltóságos
 Gróf Gvadányi Jó'sef Generális Úr, hogy
 öreg-

őregfége miatt halhatatlan Eleinknek poraik felett a' Belgrád' ostromán jelen nem lehetett, leg-alább jelen vólt szívével, 's Hazája erant való buzgó szeretetével; a' melyet meg-mutatott azzal, hogy ezen Várnak ostromlását, annak kezdetétől fogva, két forú verszekben le-írta. Sajnáljuk hogy a' munkának hoszszú vólta meg nem engedheti nekünk, hogy Gyülyteményünkbe iktatásfuk azt bé: de reményljük, hogy ezen anyai nyelvünket szerető 's bóldogítani kívánó Méltóság azt közre fogja botsátani. — Vajha az ilyen példákat több Méltóságok is követnék! 's mint hajdan a' *Balásfák*, a' *Koháriak*, *Lázárok*, 's más több Grófjaink nem szégyenlették e' leg-nemesebb idő töltést: úgy a' mai Grófjaink is a' Magyar Műsákkal örömeztőbb tárfalkodnának!!

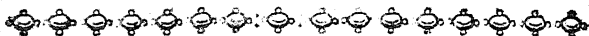
A' Találós Mese vólt *Író-toll*; a' Rejtett Szó *Alronts*, mellyből ki-telik, *ráb, bor, sor, onts! ronts! tsorba.*

Találós Mese.

Kőszikla darab volt az a' miből lettem,
Tűz 's mesterség által fényessé tétettem
Annyira, hogy látó tehetséggel bírok;
De mikor a' szem sír, én akkor nem sírok.

Horváth Juliánna.

Rej-

Rejtett Szó.

Leg-rútabb vagyok én katonák' 's Böltsekben,
 Leg-közönfégesebb alfzony' 's gyerme-
 kekben.

Hogy ha a' vitézség kezd kardra ki-kelni,
 Ki-ki a' más rélzről kívánna izemlélni.
 Mert ki mellé állok, azt már meg-veretem;
 A' Hufzarok kardját többnyire követem.
 Ha fejemet nézed akarminek fele,
 Sisakom' le-téven, kesben metfesz vele.
 Az én derekamért a' Böltset kedvellik,
 Tagjaimból fokban hasokat nevelik,
 Tudod, hány Plánéták tor'gnak az Egeken,
 Az en nevem' is áll izint annyi relzeken.
 Pozsoni Szeminariumból.

A' Krumplit val hogy kell élni?

Sokképpen meg-tudják azt felső Or-
 fzágokon kelzíteni, még pedig úgy hogy a'
 finnyasabb izlésű emberek is meg-ehetik.
 Sok Parafzok pedig öfzve aprítják a' répá-
 val kapofztával 's egyéb főzelekekkel. —

Jegyezd-meg. 1. A' Krumplit nem e-
 gészféges Sz. Min ly nap-előtt enni.

2. Mikor az elztendő vizes, kevesebb
 Krumplit egyél; mert vér-hast okozhat.

3. A'

3. A' melly Krumpli tizta fejer belöl, az egészséges; de a' mellyikben fekete és veres motskok vagynak egészségtelen. —

4. Hogy mindenkör jó Krumplid legyen, mindjárt özfzel ki-válogasd a' vetni valókat. Ezek egy tyúk tojasnyi nagyfágúak 's egészségesek legyenek, mellyeket egészen vess-el. — Sok függ ettöl; ne n lehet itt a' természetett holmi apró darabokkal meg-tsalni.

5. Jó helyen örízd télen, hogy a' hideg meg-ne vegye. Valamint más egyéb zöld-fégeket, úgy ezt is leg-jobban meg-örizheted így. Tsinálj egy négy szegeletü négy lábnyi mélységü gödröt kertedben, hintsd-bé az allyát száraz homokkal, rakd-rá a' Krumplit, tégy feljül karókat a' gödör szájára, borítsd-bé szálnával 's hányd-rá a' gödörböl ki-hánytt földet. Ezt ha tavaszszal meg-nyitod, olly friss lesz' a' zöldfég és krumpli, mintha akkor raktad volna-le — Lásd a' *Szüükségben segítő* könyvetskét, mellynek meg-szerzését javasoljuk minden érdemes Magyar Gazdáknak. Találhatik Pesten *Stáhel* Josef Könyváros Úrnál 17. xrokért —

Ivó-víz.

Minden italok közt leg-egészfégesebb a' víz, kivált a' forrás, vagy a' hegyekből
ki-

tsergedező és sebesfen folyó pataknak vize. Az iszapos fenekű és lasan folyó vizek, nem annyira egészségesek, a' motsáros tavak pedig egészségtelenek. — A' melly lapályos helyeken kentelenítettnek az emberek lasan folyó patakokból, vagy álló tókból innya, készíthetnek egészségesebb vizet, ilyen módon:

1. Két vagy három ölnyre a' tótól ásfanak kútat, melly egy vagy két svinggel mélyebb légyen a' tó fenekénél. Ezt rakják-ki kövel, vagy jó erős rovás fákkal.

2. A' köztte és a' tó közt való üresféget erősítsék-meg tővekekkel, fűrűn levertt karókkal vagy fővényekkel mind a' két felől.

3. Ezt a' hézakot vagy üresféget töltsék-meg homokkal, vagy követtsel, hogy a' víz azon szívárogván által, meg-tisztulhason. Hogy a' víz el ne romoljon, legalább félig a' homokot vagy követset minden esztendőben újítani kell. Ez nem nagy munka egy egész Helységnek, mellyet a' jó víz meg-nyeréséért örömet véghez vihet. — A' hol a' Gazdaszonyok rozsz vízben kentelenítettnek mosni vagy főzni, segíthetnek rajta úgy, ha először tsak magát a' vizet forralják-fel üstben, 's minekutanna meg-hidegzik, azután mint más nyers vizet úgy veszik elő a' mosásra és főzésre. — Használtsak

tsak

tsak az is a' ruháknak helyesebb ki-mosáfok-
ra, ha az ilyen rozsfz vizet két három nap-
pal a' mosás előtt a' Gazdaszszonyok vala-
melly hordóban meg-higgasztják. —

A búza vagy rozs nem válik konkollyá.

Sok Szántóvetőktől lehet hallani, hogy
a' mag úgy el-változik némely földekben,
hogy a' ki elegyes búzát vagy rozst vetett,
konkollya terem. Akármelly közönséges
légyen is ez a' bal-vélekedés a' Parasztok
közt; de szint olyan lehetetlen hogy a'
rozsból vagy búzából konkoly légyen, mint
az, hogy a' galamb tojásból fas, ennek to-
jájából pedig galamb légyen.

Mi az oka tehát, hogy gyakorta az
emberek jó fele búzát vetnek földjökbe,
's még is konkoly terem? Ez az oka, hogy
a' konkoly két három esztendeig is el van
a' földben úgy, hogy ki nem tsírádzik;
hanem mikor igen efsős a' tavasz, akkor a'
harmad-ívi mag hirtelen ki-nő, 's a' jó ma-
got meg-fojtja. — Ennek el-kerülésére, a'
vetni való magból ki kell rostálni a' kon-
kolyt, 's vigyázni kell, hogy a' trágya köz-
zé ne elegyedjen az. — 1756-ban Svétziá-
ban sok emberek meg-bódultak, 's meg is
haltak a' konkolyos búzából fült kenyértől.
— Vagynak olly istentelen pálinka-főzők,
a' kik

a' kik konkollyal erősítik pálinkájokat; de az olyan pálinka nagy romlásokra van a' vele élőknek, kivált a' melly konkolyt nevezünk (*lolum temulentum*) részegítő konkolynak.

A mésznek, szénnek 's új bornak gőzétől meg-fojthatott embereken hogy kell segíteni?

Ritka esztendő a' hegy allyán, hogy a' forrni kezdett bornak gőze egy két embert ki ne végezne. Sokaknak pedig halálos vólt már a' szeneknek 's mésznek gőzöl-gése. —

Mikor valamelly ember akár a' pintze-lyukban a' bornak gőzétől, akár pedig másutt a' dögleletes levegőtől meg-fojthatott, nem kell vaktában mindjárt segítségekre menni; mert a' kik bé-mennek azok is meg-fojthatnak, hanem ezeket kell tselekedni.

1. A' pintze-lyuknak torkában, vagy akármelly ilyen veszedelmes helynek bé-menetelén szalmából jó tüzet kell rakni, hogy ez a' halálos gőzt ki-szívja. —

2. Egy kis égő szalmát azután bé-kell vetni a' lyukba, a' melly is ha vígan ég, jelez, hogy már bátran bé-lehet oda menni.

3. Akkor menjenek a' meg-fulladt emberért, és ha leg-kissebb jelét sem mutatja is az élet-

az életnek, ne hidjék hogy már meg-hólt vólna, valamig a' szoros próba meg nem mutatja. —

4. Vetkeztessék-le a' meg-fúlt embert, ültesék egy karos székbe, 's kössék hozzá mejjénél fogva, hogy előre ne bukjon. Azután öntözzék a' fejétől fogva a' talpáig mennél hidegebb vízzel, 's ezzel az öntözéssel pedig meg ne szünjenek, mert vagnak példák hogy hat óráig tartó öntözés után kezdett a' meg-fúlt ember eszmélődni, 's az életre visszafordítani. — Nem régiben is Thüringiában négy emberek hozattak visszafordítani az életre, a' kik egy rakás eleven szénét vittek-bé estve, nagy hideg lévén, szobájokba, 's annak gőzétől reggelig mind a' négyen meg-fúlladtak. —

Hogy kell az Irókban a' vetélkedést felgerjeszteni?

A' régi Rómaiak a' híres Poétákat borostyánból font koszorúkkal ékesítették 's úgy vittek a' Capitóliumba. E' szint olyan nagy ditsőségekre szolgált a' Minerva' Táborában viaskodóknak, mint a' pompa a' győzödelmeskedő Hadi Vezéreknek. — A' következő Időkben, a' mint a' megvilágosodás terjedett Európában, állítottak-fel fok fele Tűdős Társaságok a' nyelvnek palérozására, Litteraturának, mesterfégeknek, szantának 's gazdaságnak elebb mozdítálok-ra.

ra. Ezek a' Tárfafágok minden esztendőben tíz 's több jutalom pénzt tesznek-fel jutalmúl azoknak, a' kik valamely fel-tett hasznos kérdésre leg-jóbban meg-felelnek, vagy valamely új találmánnyal a' tisztesfeges mesterfégeket bódogítják. — Hány Tárfafágok vagynak ilyenek tsak Frantzia, Anglia, 's Német Országokban? Melly hatalmas ösztönök az ezektől fel-tett jutalom pénzek a' leg-tökéletesebb munkáknak készítésekre!! — Ezeknek példájokat követténálunk is az a' nagy lelkű Hazafi, a' ki ez esztendő elején 30. arany jutalom pénzt ígért annak, a' ki Magyar nyelven egy leg-jobb *Psychológiát*, vagy a' lélek' természetéről tanító Könyvetskét fog készíteni. — Bekár lesz' ha a' mi Philosophusaink e' Jóltévőnek tzéljának meg nem felelnek! — A' Hadi Történeteknek nemes szívű Írójik is 20. arany jutalom pénzt tettek-fel annak, a' ki született nyelvünkön leg-jobb Grammaticát fog írni. — Azon kívül munkáját ki-nyomtatattják, 's 150. Nyomtatvánnyal meg-ajándékozzák. — Illendő hogy ezen jó szívű Hazafijaknak hasznos igyekezeteket mindnyájan bódogítsuk. — Sőt bár Fő Nemesseink között az ilyennek fok Követőik találatnának!!!

Kérettetnek szeretettel az érdeemes olvasó Urak, a' kik még az 5 fl. meg nem küldötték, hogy vagy Póstán, vagy más bizonyos alkalmatossággal meg-küldeni méltoztassanak.